

4. Comrie, B. (1976). Tense. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Dahl, Ö. (1985). Tense and Aspect Systems. Oxford: Basil Blackwell.
6. Huddleston, R., & Pullum, G. K. (2002). The Cambridge Grammar of the English Language. Cambridge: Cambridge University Press.
7. Ismoilov, A. (2008). O'zbek tilida fe'l zamon kategoriyasi. Toshkent: Universitet nashriyoti.
8. Nuriddinova, L. (2014). O'zbek tilida zamon va aspekt munosabatlari. Toshkent: Fan va texnologiya.
9. Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J. (1985). A Comprehensive Grammar of the English Language. London: Longman.
10. Rahmatullayev, Sh. (2006). Hozirgi adabiy o'zbek tili. Grammatika. Toshkent: O'qituvchi.

O'ktamova Moxigul Xamidullo qizi, FarDU katta o'qituvchisi,

uktamovamoxigul@gmail.com

Eraliyeva Umida Alijon qizi, FarDu talabasi, umidaeraliyeva@gmail.com

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI ANTONIMLARNING SOLISHTIRMA TAHLILI

<https://zenodo.org/records/19842614>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi antonimlar chog'ishtiriladi. Tadqiqotda antonimlarning tuzilishi, ishlatilishi va semantik xususiyatlari ikki tilda o'rganiladi. Shuningdek, antonimlar matn tuzilmasini tushunishga yordam berishi, kontrast va qarama-qarshi fikrlarni aniqlashdagi roli, hamda til o'rganishda samarali vosita sifatida ishlatilishi ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: antonimlar, qarama-qarshi ma'no, leksik-semantik tahlil, o'zbek tili, ingliz tili, semantika, tilshunoslik.

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF ANTONYMS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES.

Annotation. This article presents a comparative analysis of antonyms in the Uzbek and English languages. The study investigates the structural, functional, and semantic characteristics of antonyms in both languages. Furthermore, it explores the role of antonyms in facilitating text comprehension, their significance in identifying contrastive and opposing meanings, and their effectiveness as a pedagogical tool in language learning.

Keywords: antonyms, opposite meaning, lexical-semantic analysis, Uzbek language, English language, semantics, linguistics.

СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ АНТОНИМОВ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ.

АННОТАЦИЯ. В данной статье представлен сравнительный анализ антонимов в узбекском и английском языках. В исследовании рассматриваются структурные, функциональные и семантические характеристики антонимов в обоих языках. Кроме того, анализируется роль антонимов в обеспечении понимания структуры текста, их значение в выявлении контрастных и противоположных значений, а также их эффективность как педагогического средства в процессе изучения языка.

Ключевые слова: антонимы, противоположное значение, лексико-семантический анализ, узбекский язык, английский язык, семантика, лингвистика.

KIRISH

Til nafaqat muloqot vositasi, balki madaniyat va fikr ifodasining bir qismidir. Lingvistikada antonimlar- qarama-qarshi ma'noga ega so'zlar yoki iboralarni ifodalaydi. Ular har qanday tilning lug'at tarkibida muhim o'rin tutadi, ular yordamida fikrlarni aniqroq ifodalash, nutqni boyitish va kontekstga mos qo'llash mumkin. Ingliz va o'zbek tillari turli til oilalariga mansub bo'lsa-da, har ikkala tilda ham antonimlar muhim leksik birlik sifatida mavjud. Biroq ularning tuzilishi, tasnifi va qo'llanishi ayrim jihatlari bilan farqlanadi. Antonimlar masalasi tilshunoslikda ko'plab olimlar, jumladan, o'zbek, rus va ingliz tilshunoslari tomonidan keng o'rganilgan. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi antonimlarning xususiyatlari, ularning o'xshash va farqli jihatlari solishtirma tahlil asosida ko'rib chiqiladi.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbek tilshunos olimlari antonimlarni leksik-semantik va morfologik jihatdan o'rganishgan. R. Shukurov antonimlarni leksik, affiksial va sintaktik turlarga ajratib, ularning nutqdagi ahamiyatini tahlil qilgan. Sh. Rahmatullayev antonimlarni kontekstga qarab ishlatilishini o'rganib, ularning semantik bog'liqligini ko'rsatgan. A. Nurmonov antonimlarni til nazariyasi nuqtai nazaridan tahlil qilgan. M. Mirtojyev antonimlarning semasiologik xususiyatlarini, A. Hojiyev esa antonimlarni leksik tizim doirasida tasniflagan. Shu tarzda, o'zbek tilshunoslari antonimlarni tizimli ravishda o'rganib, ularning nutq va semantik jarayondagi rolini aniqlagan.

Rus olimlari antonimlarni leksik-semantik tizim va morfologik nuqtai nazardan tadqiq qilganlar. A. I. Smirnitkiy antonimlarni leksik kategoriyalar bo'yicha tahlil qilgan. Yu. D. Apresyan antonimlarni leksik semantika kontekstida o'rganib, qarama-qarshi va nisbiy antonimlarni aniqlashga e'tibor qaratgan. Yu. S. Stepanov antonimlarni semantik bog'liqlik va qarama-qarshilik asosida tahlil qilgan. A.A.Reformatskiy antonimlarni til nazariyasi kontekstida ko'rib chiqqan. V. V. Vinogradov antonimlarni rus tili leksik tizimida tasniflagan va ularning semantik xususiyatlarini tahlil qilgan.

Ingliz tilshunos olimlari antonimlarni semantika va leksikologiya nuqtai nazaridan keng tadqiq qilgan. J. Lyons antonimlarni zidlanish va qarama-qarshilik asosida tahlil qilgan. F. R. Palmer antonimlarni leksik va semantik tizim doirasida ko'rib chiqib, nutqdagi

funksiyalarini ko'rsatgan. D. A. Cruse antonimlarning ma'no va kontekst bilan bog'liqligini tahlil qilgan. J. I. Saeed antonimlarni semantik munosabatlar va kontekstga qarab tasniflab, ularning lingvistik ahamiyatini ochib bergan. S. I. Hayakawa antonimlarning til o'rganish va kommunikatsiyadagi rolini yoritgan.

TAHLIL

Ingliz va o'zbek tillaridagi antonimlar tilning leksik-semantik tizimida muhim o'rin egallaydi va qarama-qarshi ma'nolar orqali tushunchalarning aniq ifodalanishini ta'minlaydi. Har ikkala tilda ham antonimlar predmet, belgi yoki harakatlarning o'zaro zid tomonlarini ifodalash uchun xizmat qiladi, biroq ularning tuzilishi, tasnifi va qo'llanishida ayrim farqlar mavjud. O'zbek tilida antonimlar asosan leksik, affiksial va sintaktik shakllarda uchraydi. Leksik antonimlar mustaqil so'zlar orqali ifodalanadi, masalan, *katta - kichik, yaxshi - yomon* kabi juftliklar. Affiksial antonimlar esa so'zga inkor yoki qarama-qarshi ma'no beruvchi qo'shimchalar qo'shish orqali hosil qilinadi, masalan, *foydali - foydasiz, ishonchli - ishonchsiz*. Sintaktik antonimlar esa iboralar yoki so'z birikmalari orqali yuzaga keladi, masalan, *qo'li uzun - qo'li kalta, yuzi yorug' - yuzi yerga qaradi*. Bu holat o'zbek tilida antonimlar nafaqat alohida so'zlar, balki frazeologik birliklar orqali ham keng ifodalanishini ko'rsatadi.

Ingliz tilida antonimlar semantik xususiyatiga ko'ra gradable, complementary va relational turlarga ajratiladi. Gradable antonimlar darajalanish xususiyatiga ega bo'lib, ular orasida oraliq holat mavjud bo'lishi mumkin, masalan, *hot - cold, big - small*. Complementary antonimlar esa bir-birini to'liq inkor etadi va oraliq holatni qabul qilmaydi, masalan, *alive - dead, true - false*. Relational antonimlar o'zaro munosabat asosida yuzaga keladi va biri ikkinchisiz mavjud bo'la olmaydi, masalan, *teacher - student, buy - sell*. Ushbu tasnif ingliz tilida antonimlar semantik jihatdan aniq tizim asosida o'rganilganini ko'rsatadi.

Solishtirma tahlil natijasida aniqlanishicha, har ikkala tilning antonim tizimi umumiy semantik asosga ega bo'lsa-da, ularning ifodalanish vositalari va qo'llanish darajasida farqlar mavjud. O'zbek tilida antonimlar ko'pincha xalq og'zaki nutqida, maqol va iboralarda faol qo'llanadi va sintaktik shakllarda keng rivojlangan. Ingliz tilida esa antonimlar ko'proq leksik va semantik tasnif asosida o'rganilib, ularning turlari aniq ilmiy kategoriyalarga ajratilgan. Bundan tashqari, ingliz tilidagi relational antonimlar o'zbek tilida har doim ham antonim sifatida qaralmaydi va ba'zan faqat o'zaro bog'liq tushunchalarni bildiruvchi so'zlar sifatida talqin qilinadi. Shu sababli, ingliz va o'zbek tillaridagi antonimlarni solishtirib o'rganish til tizimining semantik tuzilishini chuqurroq anglashga, tarjima jarayonini to'g'ri amalga oshirishga va xorijiy tilni samarali o'rganishga yordam beradi.

XULOSA

Ushbu tadqiqot natijasida ingliz va o'zbek tillaridagi antonimlar tilning muhim leksik-semantik birliklaridan biri ekanligi aniqlandi. Har ikkala tilda ham antonimlar qarama-qarshi ma'nolar orqali tushunchalarni aniq va ravshan ifodalashga xizmat qiladi hamda nutqning ifodaliligini oshiradi. O'zbek tilida antonimlar leksik, affiksial va sintaktik shakllarda uchrab, ayniqsa ibora va frazeologik birliklar tarkibida keng qo'llanilishi bilan ajralib turadi. Ingliz tilida esa antonimlar gradable, complementary va relational turlarga ajratilib, ularning semantik tasnifi aniq ilmiy tizim asosida o'rganilgan.

Solishtirma tahlil shuni ko'rsatdiki, har ikkala tilning antonim tizimi umumiy semantik asosga ega bo'lsa-da, ularning tuzilishi, tasnifi va qo'llanishida ayrim farqlar mavjud. Ingliz tilida antonimlar ko'proq leksik va semantik kategoriyalar asosida tasniflansa, o'zbek tilida ularning sintaktik va affiksial shakllari ham muhim o'rin tutadi. Bundan tashqari, ingliz tilidagi ayrim relational antonimlar o'zbek tilida har doim ham antonim sifatida qaralmaydi, bu esa ikki tilning semantik tizimi o'ziga xos ekanligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, antonimlarni solishtirma o'rganish tilshunoslikda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqot natijalari xorijiy tilni o'rganish, tarjima qilish jarayoni hamda leksik-semantik tadqiqotlarni rivojlantirishda foydali manba bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI (REFERENCES)

1. Shukurov R. O'zbek tilida antonimlar. Toshkent: Fan, 1976.
2. Rahmatullayev Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili leksikologiyasi. Toshkent: Universitet, 2010.
3. Nurmonov A. Tilshunoslik nazariyasi. Toshkent: Fan, 2008.
4. Mirtojdiyev M. O'zbek tili semasiologiyasi. Toshkent: Fan, 2005.
5. Hojiyev A. O'zbek tili leksikologiyasi. Toshkent: O'qituvchi, 1981.
6. Lyons J. Semantics. Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
7. Lyons J. Linguistic Semantics: An Introduction. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
8. Palmer F. R. Semantics. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
9. Cruse D. A. Meaning in Language: An Introduction to Semantics and Pragmatics. Oxford: Oxford University Press, 2000.
10. Saeed J. I. Semantics. Oxford: Blackwell Publishing, 2003.
11. Smirnitkiy A. I. Lexicology of the English Language. Moscow: Progress Publishers, 1956.
12. Apresyan Yu. D. Lexical Semantics. Moscow: Nauka, 1974.
13. Stepanov Yu. S. Semantics. Moscow: Nauka, 1985.
14. Reformatskiy A. A. Introduction to Linguistics. Moscow: Aspekt Press, 1996.
15. Vinogradov V. V. Lexicology of the Russian Language. Moscow: Nauka, 1977.